

Art

FAMA

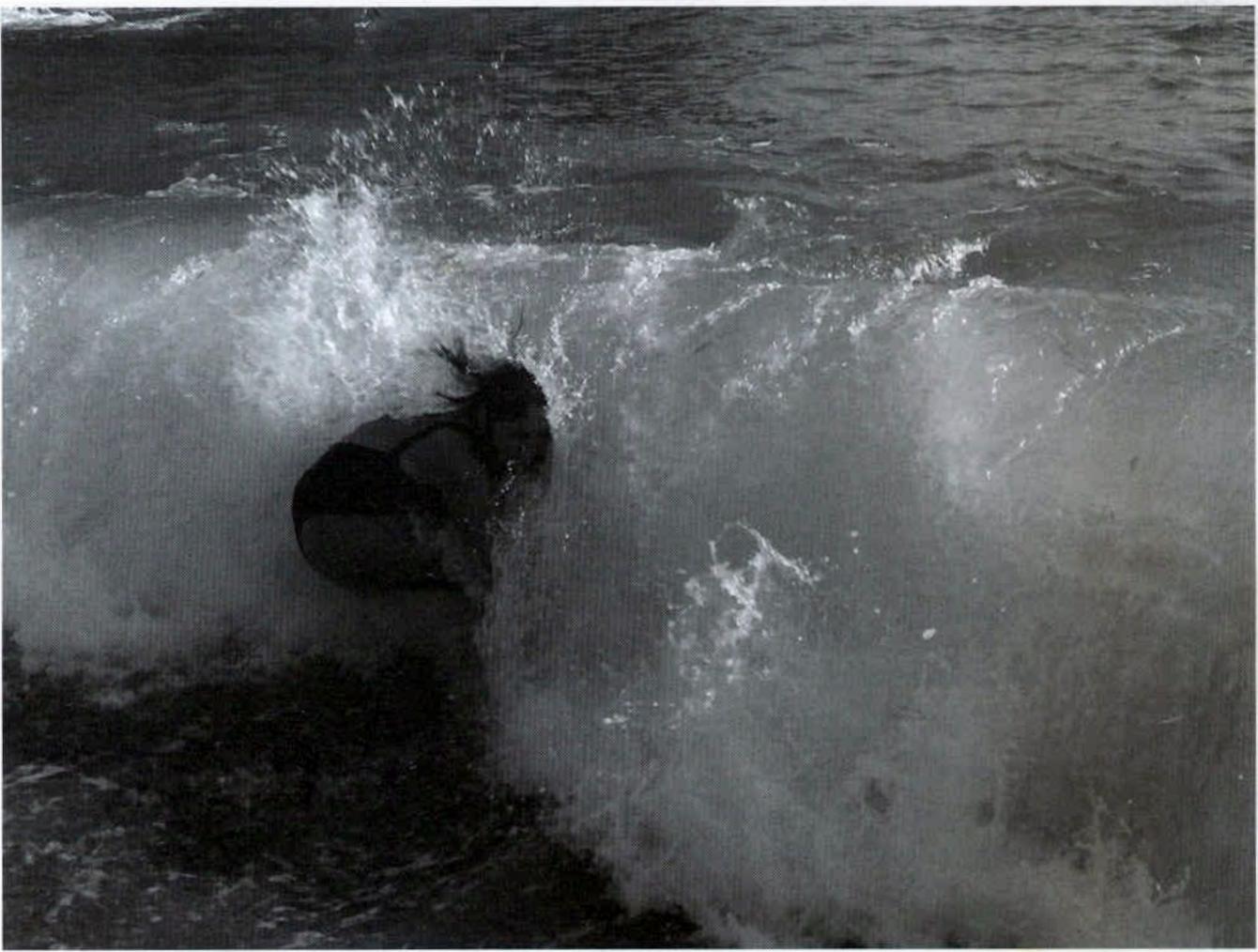
jun 2008. br. 17 cena 100 din

MAGAZIN ZA SAVREMENU UMETNIČKU SCENU i vodič kroz aktuelne programe galerija i muzeja

INTERVJU MESECA: TANJA
ILIĆ I ILIJA ŠOŠKIĆ
PERFORMANS DRAGANA
ILIĆA
VOJO STANIĆ,
BORIVOJE STEVANOVIĆ
FASHION ART AVENUE
I 10 VELIČANSTVENIH
RETROSPEKTIVA
ALEKSANDRA SRNECA
UMETNOST U VOJVODINI
DANAS
SAVREMENA SCENA
BEOGRADA VODIČ KROZ
MUZEJE I GALERIJE
BEOGRADA I SRBIJE

umetnost danas/art now/heute kunst/les arts maintenat/arte oggi

Tanja Ilić: detalj akcionog performansa

Intro razgovora Tanja Ilić verse Ilijom Šoškić - O platformama

Na svakoj umetničkoj sceni, internacionalnoj ili lokalnoj postoje specifične, da upotrebimo političku terminologiju, platforme sa kojih deluju određene grupe umetnika koristeći veoma bliski korpus ideja, praksi i senzibiliteta. To ne znači da je njihov rad formalno sličan ali sigurno znači da postoji međusobno razumevanje i tolerancija koja karakteriše slične ideološke grupacije. U sećanju mi je situacija sa početka nove umetničke prakse u Jugoslaviji koja se, iako veoma raznorodna i zapravo ideološki veoma razuđena, predstavljala i čitala kao homogena. Pažljivi analitičar će primetiti da se već od kraja prve polovine sedamdesetih ta slika me-

nja i vrši ozbiljna profilacija POJEDNIH praksi, a do kraja sedamdesetih su gotovo jasno razdvojene različite produkcione, poetske i ideološke struje. Bilo je izuzetno uzbudljivo pratiti kako se iz neformalne grupe beogradske šestorice sredinom sedamdesetih izdvajaju autori kao individualni identiteti i nastavljaju svoje opuse u sasvim drugaćijim pravcima. Marina je svoju karijeru energično nastavila u inostranstvu otkrivajući mentalno/egzistencijalne granice tela i svesti; Zoran Popović je svoj levičarski diskurs koji je jako dobro funkcionalao u Americi pokušao da aplicira i u Beogradu ali je iz tih napora najbolje procvetalo ("I never promised You an

avantgarden") erotsko transavangardno postmodernističko "cveće" koje, kada se bolje razmisli spaja tradicije renesanse, dalekog istoka i visoke moderne u postmodernom ključu. Ezoterija Ere Milivojevića i njegov neuhvatljivi frenetični tok svesti definisace upravo tu specifičnost beogradske scene dok će Neša Paripović, potpuno suprotnom strategijom dokazati da, racionalni, diskrentni i neambiciozni postupci vremenom dobijaju na vrednosti. Urkom Gergelj je svoju analitičku strategiju sproveo najviše kroz različite faze „osmišljavanja“ slike, od onih koje pripadaju primarnom slikarstvu do najnovijih principa uvođenja senzibiliteta prostornih konteksta. Raša Todosijević je u jednom trenutku, sredinom sedamdesetih, koji koindira sa nastankom rada *Was ist Kunst Marine-Illa Koželj*, počeo da sprovodi, poput Beuysa, "hodočasničku" akciju za "direktnu" umetnost koja je rezultirala nastankom platforme koju su činili umetnici okupljeni oko grupe POODRUM (Zagreb), umetnici okupljeni oko ljubljanskog ŠKUC-a i kasnije formirana grupa IRWIN (Ljubljana), i naravno neki kritičari i umetnici okupljeni oko beogradskog SKC-a. Iako se su se i sa te platforme poetike razgranale, jasno je vidljivo da je kurs koji je bio u osnovi ovakve platforme imao jasan cilj i očigledno uspešan program čemu govore karijere grupe Irwin, većine umetnika iz grupe POODRUM kao i samog Todosijevića.

Osnov za ovakve platforme činile su institucije bez kojih je bilo veoma teško oformiti jasne i trajne strategije. Unutar njih ili oko njih, povremeno se dešavaju strateška okupljanja sa namerom da se proizvedu određeni efekti na samu umetničku scenu i na sam umetnički sistem koji je uvek na meti preistipitvanja gotovo svih aktera scene. Međutim, veoma mali broj umetnika ulaze i stvarne napore da se i stvarno unaprede standari i pomere aktuelne granice u koje se scena zakucala. Ali oni koji su to zaista namerili to rade bez obzira na posledice upozoravajući društvo i umetnički sistem u kome smeru je moguće tražiti rešenje. Na svaki način, danas, čak i kada se radi o najhermetičnijim radovima i radovima koji su u prvi mah nečitljivi čini se da se umetnost sa ozbiljnim namerama bavi društвom. Primer je novoformljena grupa RUK - radnici u kulturu.

Jedna, nešto drugačija platforma, oformljena je na liniji Rim - Dizeldorf Beograd.

Ilija Šoškić je umetnik koji je poznat po svojoj nezavisnosti. Jedan je od značajnih učesnika italijanske scene i arte povera sa kraja šezdesetih i početka sedamdesetih. Radio je sa galerijom ATIKO Mario Djakona gde je proizveo neke od svojih najznačajnijih radova. U bliskoj je prijateljskoj vezi sa Janisom Kunelisom koji je, možda, u ovom slučaju razlog za stvaranje jedne male nezavisne mreže veoma specifičnog senzibiliteta.

Tatjana Ilić je umetnica koja je svoju karijeru počela za vreme i nakon školovanja na dizeldorfskoj akademiji gde joj je profesor bio Janis Kunelis. No, na toj akademiji njoj su postale veoma bliske strategije koje su se ranije tumačile kao alternativne ali koje su ona i njoj bliski umetnici filozofi i kritičari, Ilija Šoškić, Dejan Mujačić, Paskvalina Bjankini, Boris Nisloni, Eduard Vinklhofer, Bruno Kora, Harald Hofman, Hanes Boringer, Dragica Čakić, Selman Trtovac i drugi razvijali samostalno dugo godina unazad, prepoznavajući pri tom i povremeno sasvim jasna paralelna lična umetnička iskustva. Sa obzirom na tu činjenicu i sa sveštu o bitnim istorijskim okolnostima i generacijskim podudarnostima, Tatjana Ilić 2003. godine empirijski istražuje i prepoznaće jednu specifičnu, sasvim jasnu svoju umetničku poziciju i u pokušaju da je tada definiše, uvodi novi pojam u umetnost "Pojam pozicije aktivne margine", koji ubrzo medjutim biva lokalno i internacionalno prihvачen i od drugih umetnika, kritičara i filozofa različitih generacija. S tim u vezi, 2007. godine, ona piše i objavljuje "Proglas aktivne margine". Ova pozicija je svesna moći glavnog toka ali mu se ne predaje niti teži da se u njega utopi. Ona teži nezavisnoj poziciji u kojoj je veoma bitna sloboda rada i govora i mogućnost kritičke analize kako sistema umetnosti tako i društva u celini. U tom smislu Tatjana Ilić je dala beogradskom Blitcu intervju u kome je žestoko analizirala lokalnu scenu i neke postupke vodećih kustosa i institucija savremene umetnosti.

ArtFama u ovom broju donosi nastavak prošlogodišnjeg razgovora i umetničkog projekta "Frekvencije" koji su februara ove godine ponovo vodili Tatjana Ilić i Ilija Šoškić pod nazivom circulus vitiosus

Ilija Šoškić i Tanja Ilić u februaru 2007 u vreme izvođenja projekta FREKVENCIJE

RAZGOVARAJU DVA UMETNIKA, TANJA ILIĆ I ILIJA ŠOŠKIĆ *Circulus vitiosus*

TATJANA ILIĆ: Prošlo je godinu dana od našeg teksta i izložbe iz februara 2007. "Ilija Šoškić frekvencije - Tatjana Ilić" u okviru šireg projekta " Frekvencije". Prošlo je devet godina od izložbe na koju smo pozvani da uzmemo učeće, "Zonn politicon zoon / Arte delle Pace" (Umetnost mira), održane u prostoru galerije "Comunale d' arte moderna / Castel San Pietro Terme", u prostoru Bolonje a koja se odvijala u okolnostima petog bombardovanja Beograda u dvadesetom veku. Izložba o kojoj je ovde reč, kuratora Dragice Čakić, u organizaciji kulturne asocijacije - Le macchine celibi- uključivala je radove i umetnika: Ingold-a, Kounellis-a, Nieslony-a, Mauri-a, Tozzi-a, Giraldi-a i Baruchello-a. Referišući na poznate okolnosti, tada sam

uradila rad "Slika jedne ptice", koja je značila dinamičnu postavku, egzistencionalnu situaciju, koja je pozicionirala u načelu jednu pticu. Istovremeno, u Diseldorfu, u galeriji "Kunstratum" izložila sam jedan rad, sa originalnom fasadom bombardovane civilne kuće . Tih dana radila sam i akcioni performans "Tamo" na Akademiji umetnosti u Diseldorfu. Mnogo ranije, 1993/4. nastao je rad " Kad metalni sklad do dirne mentalni nesklad" a deset godina kasnije akcioni performans "Persische arie" ("Persijska aria") u prostoru " Orangerie" u Kelnu, kada nastaje i rad "Die rosige Zeiten" ("Vreme ruže") u Evropskom institutu za performans u Esenu... Poznato je da sam ovim radovima kao i mnogim drugim akcijama referisala na opštu križu

jedne epohe u kojoj se ključna pitanja ponovo prelamaju i koncretišu u samo jednom jedinom pitanju, percepciji Pojma slobode , koji upravo danas traži potrebu preispitivanja konteksta u kome se navodi . Da li se sećaš rada " Slika jedne ptice"sa zajedničke izložbe Umetnost mira? Ti si tada radio instalaciju koja je takodje referisala na situaciju bombardovanja?

ILJA ŠOŠKIĆ: Perfektno se sjećam tvog rada. Ja sam tada radio instalaciju "Ja ne želim da pokrijećem vode, već da hodam iznad" - magijsku četvrtinu (sator, arepo, tenet, opera, rotas), dvadeset i pet crteža smotanih u obliku dječijih barki od papira. Oni su bili postavljeni u centru te mreže koja nosi bršljen na zidu. To je sve bilo instalirano u obliku kvadrata, na način da se čita ista stvar sa sve četiri strane, tih pet riječi. To je bio jedan od radova iz ciklusa "Antigvera". Ono što bih prvo pomjenuo iz tog ciklusa jeste moje učešće sa video radom na "Tribunale internazionale indipendente svi crimini di guerra USA/ Nato", koji je osnovan od ex ministra pravde Ramsey Clark -a, 2000 godine u New York-u. Primjera radi, radio sam i rad " E=mc²" držeći crni konus na glavi u obliku tablovivan. Fiksna pozicija koju sam zauzeo, bila je postavljena na stolu, gdje su bili svi učesnici konvencije protiv rata, na poziv Simonete Lux. Taj rad je, na moje iznenadjenje, proizveo veliki odjek. Sutradan su svi studenti La Sapienza, oni koji su bili u korpu protiv rata, nosili taj crni konus. Na Fakultetu za matematiku i fiziku u Rimu, radio sam verbalni performans/predavanje sa istom formulom. Na Katedri za savremenu umjetnost, a na poziv Simonete Lux, održao sam slajd predavanje kao i druga predavanja koja su aktivirala tu ideju, kao što je" Presidijum" ispred zgrade italijanske vlade . Tu se nalazila grupa intelektualaca, pacifista, od kojih sam i dobio poziv a koju su činili studenti i profesori svih Univerziteta u Rimu... Tu su se nalazili i američki pacifisti, studenti, kao i pripadnici drugih nacija. Bio je to"Presidium-sto dana protiv rata" . Tom prilikom naišao je Romano Prodi, tada u opoziciji, koji mi je prišao i pružio ruku, dok sam ja nosio na glavi isti crni konus. Treba pomjenuti i moju instalaciju "Irak" u sklopu izložbe " Ovde i sada" / Hitzetnunc, kao i instalaciju, parodiju, " Raketni bacač" na Internacionalnom Bienalu skulpture u Gubiu. Desili su se brojni moji nastupi na raznim manifestacijama u formi umjetnič-

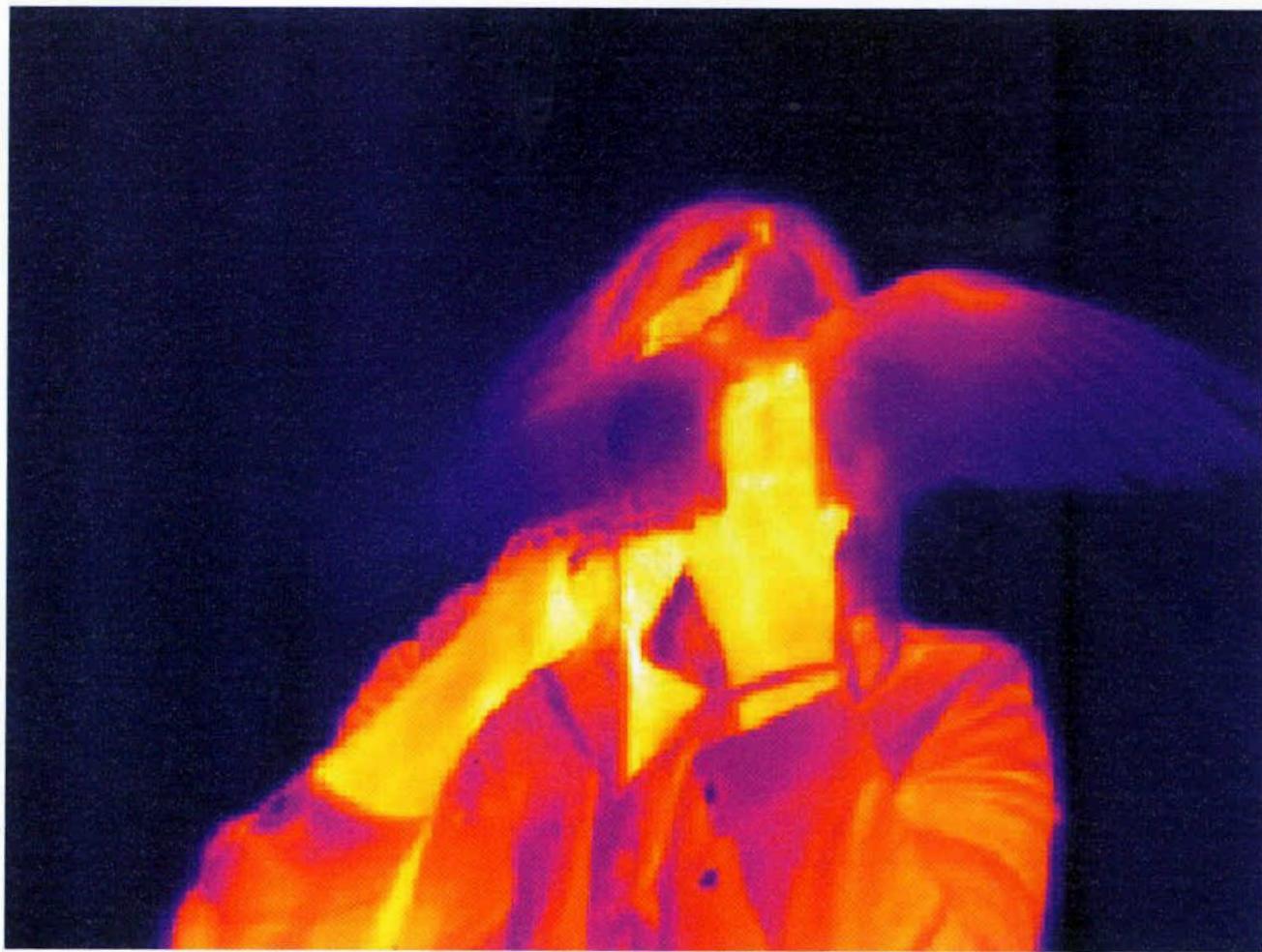
kog prisustva. To je bila moja glavna aktivnost od 96. godine. Što se na odrijedjen nacin i u odrijedjenim prilikama nastavlja i sada.

TI: Analizirajući danas tu kompleksnu situaciju na sudaru dva veka, ja mogu samo i dalje potvrđivati konstantu neizvesnosti , usled koje se desila i egzekucija svakog značenja i smisla Pojma. Značenje Pojma sloboda, može se tražiti upravo u njegovoj direktnoj suprotnosti. Ideja jedne tendencije se nije promenila...

IŠ: Ukoliko se jeste nešto promjenilo, onda se ta tendencija samo pogoršala, u smislu da je postala kultura jedne tragedije. Tendencija je postala perverzna, postala je jedan civilizacijski, tragični surogat, ratovi se premještaju iz jednog kraja svijeta na drugi, a tamo gdje su prošli tamo ostaje bezakonje. I sad smo tu. Surogat je postala realnost.

TI: Mene je dugo zanimalo, kako lokalni kulturni kontekst jedne sredine, recimo u Evropi, gde se jedna drama dešava, percipira te bitno različite, sopstvene okolnosti. Pitala sam se, koji je smisao u improvizaciji afirmativnog, poliranog života sa specijalnim efektima? To se naročito odnosilo na ovdašnju situaciju. Na Beograd. Pitala sam se i šta zvanični lokalni kulturni kontekst pod esencijalnim kadrom ovog podneblja podrazumeva? Da li je to isključivo politički adekvatan kadar, koji se može montirati u ideju o sadržaju jednog filma? Ne može se razumeti da li je taj film i evropski, ali mora se znati da to nije film nastao na tekovinama i u atmosferi prosvjetiteljskog dela Europe... Tada me je zanimalo i šta će se uopšte u budućnosti pod pojmom "kulturna politika" podrazumevati. Godinama unazad je sve uravnjavala teškim gvozdenim valjkom, svesno ignorišući "ne-odgovarajuće" umetničke iskaze i isključujući istorijske okolnosti centra jedne drame, one u kojima su ti iskazi nastajali. Šta danas opet reći o okolnostima jednog Balkana? Sudana, Avganistana, Iraka, Kube, Argentine, Palestine...? Malih afričkih plemena gde se permanentno dešavaju etnički pokolji? Ali šta reći o posledicama tada jedne veštački uspostavljene krize i okolnostima koje je ona dalje proizvodila? .Pitam, kada će se izbaciti taj epitet "kulturna"?

IŠ: E to je problem! To je taj problem koji se u matemetici i filozofiji poznat pod pojmom -alogizmom. On se obraduje kao jedna hipotetička teza, ali koja se ne primjenjuje, jer da se primje-

Tanja Ilić: Arija za Nikolu teslu, Muzej Nikole Tesle, 2006

njuje, kako kaže Vidgenštajn, svi dogadjaji bi tada završavali u crnoj rupi.

TI: Da, to primećuje i fizičar Stiven Hoking, koji govori o tome, da crna rupa jeste ogromno gravitaciono polje koje usisava sve... Gde je to gravitaciono polje u savremenoj umetnosti koje usisava sve?

IŠ: Da! Gdje je? Vjerovatno u svim oblicima i u virtuelnom i u realnom smislu, ali nije moguće išta, čak i virtualno da se održi. Konkretno mediokritetstvo je ta crna rupa u praksi, ako logizam i alogizam spojimo. Trijumf mediokritetstva.

TI: Trijumf prosečnosti i prateće «kulture». Do besmisla se dovodi tekovina antropološkog shvatanja umetnosti.

IŠ: Mario Perniola, Prof. Estetike sa Univerziteta u Rimu, u svojoj knjizi «Savremena umjetnost» naziva savremenu umjetnost "Luna park", a Simoneta Lux, šef Katedre za savremenu istoriju umjetnosti na istom Univerzitetu i direktor Muzeja Laboratorio pri istoj katedri, nedavno

se u svojoj knjizi posvjećuje upravo tom problemu. E, nakon te knjige smo se sreli i u jednom dužem razgovoru mi je iznijela tezu o autizmu savremene umjetničke scene. Tu nema metafore, to je to, to je realnost. Volio bih da znam šta analogne katedre Beogradskog Univerziteta o tome misle, i šta čine, ako se ne vidi nijedna teoretska kritika stanja stvari.

TI: To stanje stvari u Evropi je trebalo da bude pre svega identifikованo ovde, gde je najveća temperatura krize. Do danas nema ni pitanja ni odgovora o stanju stvari. Jer epicentar potresa savremene evropske drame se nalazi upravo ovde, na prostoru bivše YU.

IŠ: U Jugoslaviji a zatim u Srbiji su se dogodila tri pasaža. Od Titovog komunizma do Miloševićevog populizma sa pseudo gradjanskim ratom. Kao i pasaž od Miloševićevog političkog ambigviteta, jer je ambigvitet jedan od uzroka rata, do anglosaksonske demokratizacije. Ja pri tome nisam video zaista jedan pasaž.

TI: Ovaj prostor je u Evropi. A da li u Evropi

postoji i jedan sumnjivi intelektualni monopol, to je drugo pitanje... Znam da danas evropski budni umetnički intelektualni krugovi a kojih je sve više, kao i pojedini evropski Univerziteti, uspevaju i sve jače odolevaju... A interesantno je to, da je ovaj prostor, zaplet jedne drame, njena kulminacija, upravo gluvinem na takvu situaciju. Ali usled nedostatka pasaža, o kome govorиш, to je i očekivana situacija.

IŠ: Nema ovdje odjeka zato što ovdje ne postoji dijalektička kultura. Jer imamo jednu teritoriju fosilizovanih recediva.

TI: I tu je autizam mehanizam sile!

IŠ: Pošto, kao što rekoh, nije bilo jasnog pasaža mi nismo mogli da imamo proceduru. Autizam je priorvod totalnog posrnuća, više se ne zna šta se zbiva! Pa mi više ne znamo ni definiciju ratnog zločina. Ratni zločin bi trebalo da bude jasna predstava stvari i za jednog osnovca.

TI: Da. Možemo i da razmišljamo o posledica ma zločina u kulturi, ukoliko još uvek pod tim pojmom treba i da je podrazumevamo!

I.Š.: Naravno! On postoji u svim oblicima, danas pojnaviše u kulturi, tu se najtragičnije manifestuje, jer se gubi smisao, što proizvodi, kako često govorim "Iskrivljeno ogledalo".

TI: Da, znamo za taj zločin, ne samo iz ličnog iskustva. Možda se on danas artikuliše pre svega putem direktnog upliva sile? Ali ako Pojam kulture postaje izlišan onda je jasno u kom su odnosu bili pojmovi sila i kultura. I evo, opet smo kod problema percepcije pojmova.... Umetnost referiše na tu situaciju, jer se tu odmah postavlja ključno pitanje egzistencije Slobode.

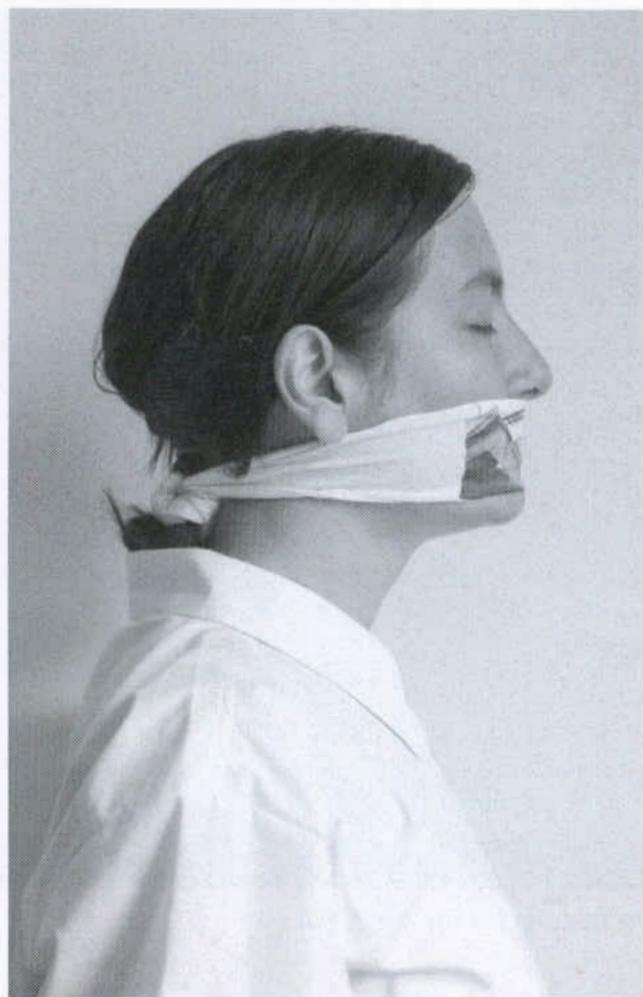
IŠ: Zločin se u kulturi artikuliše i kroz pitanje kriterijuma. Kriterijum je uništen. Kad je reč o kriterijumu, on je ovdje protumačen kao provokacija, kao delikt. Reprezentuju ga oni umjetnici koji su zamijenili umjetnost sa sundjerom. Kao rezultat prostog neznanja.

TI: Mislim da ovde postoji prosto neznanje ali i svesno neznanje. To svesno neznanje je profesionalni oportunizam.

I.Š.: Svjesno neznanje, kako kažeš, jeste svjesna i konvencionalna tendencija ka makjavelijanskim principima.

TI: Prvo je relativizovan pojam zla, a onda je dat moralni kredibilitet očiglednom zločinu.

IŠ: Postoji alogizam i prividnost. Onda je jasno

Tanja Ilić: fotoperformans

šta u takvoj situaciji može da se živi.

Kao i sloboda izraza. Možeš, ali te čeka konsekvenci. Ima i još jedna stvar, navika. To je slučaj Iraka, gdje više nije vijest da eksplodira bomba i da ubije 50 ili 100 ljudi, jer se to svakog dana dešava.

TI: Da, zato što se gubi refleks. To je primer autizma i uporno ispiranje mozga... mnogo puta ponovljena vest, navikavanjem na zlo zamire i polako prestaje svaka kritičnost.

IŠ: E to je najteži vid drame! E to je intelektualna smrt. Ja radim na tome da održim svijest. Da preživljavam.

TI: Mentalni trening u ovim okolnostima jeste jedina mogućnost.

IŠ: Ako je nišan u centru svih vrijednosti, to je taj atentat na umjetnost! To je zločin.

TI: Da! To je specijalan paradoks.

IŠ: Da, da. To je taj cinizam. Mrtvo hladno. Ja radim i dalje moju kreativnu aktivnost, održavam je, ali ja ne znam kome se obraćam.

TI: E to je jedno važno pitanje! Kome? Nemački

Persijska arija 2003, orangerie, Keln

umetnik Harald Hofman i ja smo se isto to do skoro pitali. Kome? Ali situacija je počela da se menja...

IŠ: Da, ja vjerujem da vrijedi nastaviti. Umjetnost će da pobijedi, izaći će stvari na čistinu, čak i poslije ove situacije, civilizacijske krize. Ja vjerujem, umjetnost ne može da bude uništena.

TI: Dominantna «kultura» upražnjava umjetnost, njenu ideju instrumentalizuje, žvaće i guta zajedno sa korenom. Mislim, da je današnje stanje, kada umjetnost svoju misiju uglavnom zaboravlja, samo trenutno.

IŠ: Vjerujem u umjetnost jer može da preživi sve. Ona ima sposobnost da se izmjesti, da izadje iz realnosti kad je to potrebno. Umjetnost ima metafizičku sposobnost, kao što postoji i metamatematika, koja omogućava da se prebrode odrijedjene teškoće u pogledu identifikacije smisla. Recimo, na primjeru Kosova koji nam je u kući...Dogadja se opet alogizam. U čemu se sastoji taj alogizam? Ne znaš da li da plačeš ili da se smiješ. Cinizam. Perverzija. To što se dogodilo jeste crna rupa, o kojoj smo prije govorili. I na velikom mitingu, u Beogra-

du, kada Kusturica kaže "Danas je 17- ti ali sutra neće biti 18-ti.." on je sve time rekao. To samo umjetnost može da kaže! Ja ne vidim da to donosi dobro ni Albancima, ni Amerikancima, ni Srbima. Zašto to tako kažem? Kada se dogodi nešto na nezakonit način, pa se onda uključi u civilizacijski sistem, surogat prestaje da bude surogat, dolazi do zamene teza, kao što se dogodi kada se tautologija i protivurječnost nadju u konfuziji. I onda se dogodi da se konstruiše nešto, nešto na ničemu, dogadja se totalna ništavnost. To je pomračenje uma iz čega proizilazi apsolutno nasilje. I stalno se proizvodi kontekst kulture apsolutnog nasilja. Tako tumaramo kroz džunglu, ja to doživljavam svakodnevno.

TI: Meni je tu jako interesantno i to paralelno insistiranje na pitanju identiteta. I opet smo kod ispiranja mozga. Naročito se to pitanje intezivira tamo gde se istovremeno silom uspostavlja kriza...lako je identitet stariji od tog pitanja! To je verovatno jedan od mehanizama uspostavljanja dominacije. I tu je nastao vakum i veštačko uspostavljenje stanja stvari koga su pojedini krugovi u Evropi potpuno svesni.

IŠ: Iako nije u mojoj prirodi da se bavim citatima, ovoga puta ipak moram pomenuti još jedan put Vidgenštajna da bih našao referencu. On kaže otprilike, da je identitet enormno važan iako je djavolska stvar." Identitet je djavo u prvom licu". Pretpostavljam da korumpirani intelektualci, savjetnici centara moći, proizvode diskrepance, disproporcije, bave se prljavom igrom polivalentnosti.

Oni kreiraju nešto što nije. Ali politika ne zna i ne zanima je šta je Vidgenštajn stvarno mislio. Tako se dovodi u pitanje golo bivstvovanje na svim nivoima .Iračani ne misle da su Iračani jedna druga nacija, kao što Palestinci ne misle da su Izraelci takodje Palestinci. Koji je to sada identitet Kosova? Sa Albanskim stanovništvom na teritoriji drevne srpske kulture.

TI: Paradoks. To bi Indijanci mogli da odgovore! Tematizirati identitet do te mere je absurd! Ja razumem potrebu preispitivanja, međutim ovde se opet radi o pranju mozga sa dve strane, spoljne i unutrašnje strukture. Ali, opet smo kod problema pojmove...Šalje se falš informacija...I to je Proces. Kafkijanska situacija.

IŠ: To je ta situacija!

TI: Da. Desio se pucanj u vrednost. Ali pre toga pucanj u značenje Pojma. Ti si radio "Pucanj u zid" 1975. godine u kulnoj galeriji Atiko u Rimu.... Da li bi imalo smisla i u šta bi ti, ako bi, danas uopšte pucao?

IŠ: U ono vrijeme sam pucao u zid najpoznatije svjetske galerije, u najžešćem momentu, u takozvanim "olovnim godinama". Problemi su isti i još dramatičniji. Tada je bilo smisla prijaviti pucanj u kontekstu umjetnosti, što sada nije slučaj. Ja sada nemam tu pasionalnost iz doba utopije o promeni svijeta , jer ta promjena se dogodila ali je invertirana ta ideja u koju sam vjerovao. Ja nemam više nikakav prostor u kome bih mogao da korelacioniram. Sjetimo se Arhimeda.

TI: To što si sada rekao, doslovce se odnosi i na ovo vreme i na isti princip invertiranja jedne ideje, utopije. Iako nas deli - spaja trideset godina. To je jedna od naših frekvencija. To je taj istovetni uvid u situaciju, prepoznavanje jedne situacije...

IŠ: E, kad ti to kažeš, to je onda sve jasno i jasno je gdje se nalazimo. Tih zadnjih 30- 40 godina treba neko da otvori i analizira. Tražimo debatu, jer ako ne, "umire se od dosade". Univerzi-

Tanja Ilić: Slika jedne priče

tet La Sapienza u Rimu je 2008. pozvao jednim povodom Papu da dodje na Univerzitet, čemu se suprostavilo samo 150 profesora od nekoliko hiljada profesora zajedno sa Rektorom! Njihov motiv negaciji dolaska Pape je negacija dogme na Univezitetu čija je priroda sloboda svih opcija. Odbrana Univerziteta, je bila stvar jedne manjine u odnosu na skandaloznu većinu, koja je pristala na dogmatičnost. To je najeklekantniji primjer stanja stvari. Znači debate nije moglo da bude! Debata dakle ne postoji, pitanje je šta postoji... Čime je zamjenjena debata ja bih volio da znam?

TI: Iskonstruisano je Ništa. Ali za sada, debata u okolnostima bodljikave žice nije moguća.

IŠ: Da, na neki način smo prisiljeni da budemo pod zvonom, u kome nestaje kiseonik. Morao bi da počne da se mijenja jezik. Po Vidgenštajnu, opet, sva zla dolaze iz jezičnosti, jer jezik umjesto da komunicira i pojasni, služi za manipulacije. Sama riječ – Art – počela je da se generalizuje, svi su artisti.

TI: Pojmovna konfuzija.

IŠ: Kad kažeš umjetnik to je sve, svi su umjetnici. To može da se vidi i na italijanskoj televiziji,

Ilija Šoškić: performans, Salon MSU, 1984.

svi elementi televizijskog spektakla nazivaju se umjetnicima!

TI: Joseph Beuys je svojevremeno izjavio da je svaki čovek umetnik, naravno on je mislio na kreativni potencijal svakog pojedinca a treba uzeti u obzir i vreme u kome on to govori. Ta njegova izjava se, vadi iz konteksta, bukvalno funkcionalizuje.

IŠ: On je bio jako vezan za Rudolfa Štajnera i Berdajeva, tj. za filozofiju slobode. Svi smo se mi u to vreme borili za promociju šireg plana i novog senzibiliteta umjetnosti, tada su se pojavljivale takve izjave umjetnika. To su čudne formule, jer i matematika ima iste načine. Hilbert govori o tome, da nekada matematičari švrljaju besmislene formule, koje ništa ne znače. Ali postoje, jer se nešto iz tog krije.

TI: Mislim da današnja realnost jeste iznad svega sama čista subverzija. Ona je daleko intezivnija u svojoj subverzivnosti od jezika bilo kog subverzivnog umetničkog iskaza.

IŠ: Tačno je to. Jer danas nije isti kontekst kao nekada. Onda je subverzivnost imala revolucionarni karakter, danas pre reakcionarni. Ne

treba ovaj termin – reakcionarni- sada vezivati za komunizam. Taj termin se vezuje uz komunizam, star je. Ali, tačno je. To je pitanje smisla. A ono se danas ne postavlja. Jer kada postaviš pitanje smisla izgleda kao smrtni grijeh, recimo problem činjenica o kome smo ti i ja u prošlom našem razgovoru i govorili. Jer postaviti pitanje činjenica je isto kao postaviti relativno pitanje. Sve je u igri. Kao Garbage Cant..

TI: Izmedju ostalog zato sam te pozvala da budeš gost Omnibusa u SKC/u 2001. Tada si napisao jedan jako važan tekst "Garbage Cant". Jer, situaciju povratka umetnika iz Nemačke u ovaj prostor, mislim da si ti najbolje mogao a iz svog iskustva da definišeš i razumeš. Bilo je nemoguće, kao i danas, postaviti pitanje smisla. I tada me je intervuisao novinar koji me je, slušajući šta sam govorila, zabrinuto pitao da li ja to smem da kažem! To pitanje-smeti reči-jako dobro objašnjava "mogućnosti" odnosno posledice. To je pitanje ovde konsntata...

IŠ: Teškoće su u umjetnosti sračunate, ali nemogućnosti su druga stvar.

TI: Ti nemaš nikav status u sistemu Institucija

Ilija Šoškić: Mekšimalna energija - minimalno vreme

kulture Crne Gore, bez obzira što se nalaziš na svetskoj sceni, što je «Letro internationale» u svom jubilarnom broju, na prelasku dva milenijuma/2000 godine/ objavio dvadeset imena najreprezentativnijih svetskih umetnika. Pominješ se u knjizi Maria Diacona, izmedju 25 imena umetnika za koje on kaže da reprezentuju savremenu umetnost u knjizi "Verso una iconografia" iz 1984. kao i u mnogim drugim pregledima...

IŠ: Jeste. Tvoja situacija je u Srbiji ista. Ti se već godinama nalaziš na Evropskoj scjeni. Treba samo pogledati tekst njemačkog istoričara Dr. Helge Meister koji je objavljen u njenoj knjizi "Schonne Auszicht" iz 2004. Ili Leksikon za vizuelnu umjetnost koga je prošle godine objavila edicija Kirschner, za Njemačku, Švajcarsku i Austriju...

TI: Ja sam u Srbiji definisala svoju umetničku poziciju pojmom "aktivna margina". Ta pozicija govori sve o "mogućnostima", kada je sloboda ključni izbor.

IŠ: Oboje se nalazimo i u istorijskom pregledu svjetskog umjetničkog performansa, čiji je izdavač Evropski institut za performans u Esenu, u

Njemačkoj. I kada se to zna, ja pitam kuda ide ovdje takvo rezonovanje?

TI: U crnu rupu, ni živ, ni mrtav. Metafizički pojam balkanskog tipa, koga posle mnogo dečenija dešifruje i lokalni istoričar.

IŠ: Da, da.

TI: Još je veći paradoks da Crna Gora nema i neće dugo imati takvog umetnika. Čudno je a i nije da te taj umetnički prostor nije identifikovao. Tako su Kounellis-a godinama ignorisali Grci, a danas mu prave veliku retrospektivu u Atini. Ali oni su Grci, oni su se na vreme probudili...

IŠ: Interesantno je da svi političari i u Srbiji i u Crnoj Gori u horu govore da hoće evropske integracije, a mi koji smo evropski umetnici, mi smo već integrисани u Evropi i sa svim priznanjima ovdje ništa ne značimo. Onda se pitam, kojim putem to treba da se realizuje ako je kultura zanemarena? O čemu se tu radi? Da li smo u smrdljivoj žabokrečini?

TI: Mi imamo svoje mesto u Evropi ali ne i u jednom kontekstu.

IŠ: Začarani krug...